

بررسی عوامل توسعه پایدار شهری با رویکرد خدمات شهری

حسین رهنما^{۱*}

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۷/۰۱ تاریخ چاپ: ۱۴۰۳/۱۰/۰۱

چکیده

توسعه شهری زمانی می تواند در جهت پایداری قرار گیرد که بتواند راهکارهایی مشخص، برای تامین مطلوب نیازهای خدماتی ساکنان ارائه دهد، لکن به علت نگرش بخشی، ضعف ساختاری مدیریت شهری و فقدان مشارکت مردمی، سازمان های خدمات رسان شهری نتوانستند به صورت کارا به توزیع فضایی عادلانه خدمات بپردازند. ناپایداری توسعه شهری مهمترین چالش هزاره سوم است. هدف اصلی توسعه پایدار تامین نیازهای اساسی، بهبود سطح زندگی، اداره بهتر اکوسیستم ها و آینده امن بیان شده است؛ پایداری در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیست محیطی، کالبدی و... مستلزم به کارگیری سیستم مدیریتی کارآمد با قدرت کافی برای رسیدن به اهداف ذکر شده است. سیستم های مدیریتی با ویژگی های انعطاف پذیر، مسوولیت پذیر، استراتژیک و عدالت محور مبتنی بر آموزش و اطلاع رسانی راهگشای تنگنایهای موجود در شهرهای امروزی است. شهر پایدار با ویژگی های اقتصادی - اجتماعی مطلوب همچون مسکن مناسب، کاهش فقر، عدالت محور، با فضاهای سالم، امن، آرام، جذاب و زیبا آراسته شده، آرمانی است که با مدیریتی پویا قابل دسترس خواهد بود.

واژگان کلیدی

توسعه پایدار شهری، خدمات شهری، شهرداری

۱. خدمات شهر، شهرداری جنت شهر.

مقدمه

توسعه پایدار شهری ارتقای کیفیت زندگی با لحاظ ظرفیت محیط زیست و پاسخگویی به نیازهای نسل حاضر بدون محدودیت برای آیندگان، تعریف می‌شود. اگرچه توسعه پایدار در ابتدا با بحث‌های محیط زیست آغاز شد؛ اما از این حیطه پای فراتر گذاشت و در حوزه‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی به صورت جدی بیان گردید.

مفهوم توسعه پایدار شهری *Sustainable urban development* محدوده مشترک حوزه‌های مختلفی است. توسعه پایدار در سطوح مختلفی قابل بحث است و در مقیاس‌های متفاوتی از بافت‌ها و محلات گرفته تا توسعه پایدار کلان شهرها و توسعه پایدار جهانی بیان می‌شود. توجه به این نکته که اصول پایداری، معیارهای خشک و غیر قابل تغییر نیستند، در جهت نیل به آرمان‌های پایداری، از اهمیت بالایی برخوردار است.

رشد جمعیت شهرنشین و افزایش مهاجرت به شهرها، منجر به توسعه غیر قابل کنترل نواحی شهری، کاهش سطح رفاه انسانی، نیل به سمت حومه نشینی و بروز مشکلات فراوان برای مدیران مختلف شهری به ویژه در کشورهای در حال توسعه شده است.

شهر پایدار نه به شیوهای اقتدارگرایانه و از "بالا"، بلکه به گونه‌ای مردم سالارانه و از "پایین" ساخته شود. نگرش توسعه پایدار بر این اندیشه است که فن آوری نمی تواند هر گونه کاهش منابع طبیعی را جبران سازد و سرمایه طبیعی مکمل سرمایه انسان ساخت است. در این راستا سازمان ملل از مبانی و دیدگاه مفهومی توسعه پایدار حمایت می‌کند. راه دستیابی به توسعه پایدار را وجود بسترهای فرهنگی مناسب می‌داند که با آموزش و آگاهی دادن به مردم می‌توان به آن دست یافت؛ بنابراین در این مقاله کوشش شده است تا مفهوم توسعه پایدار شهری جهت بهبود کیفیت زندگی شهری تشریح شود.

پیچیدگی پایداری شهری

اعلام این مطلب که ترسیم واقعیت ها و مشخصات "شهرهای پایدار" واجد فوریتی انکار ناپذیر است سخنی بدیهی و تکراری است. با این همه هنوز مفاهیم ماهیت "شهر پایدار" و امکانپذیری آن مورد اختلاف وسیع متفکران در مقوله شهرسازی است. ارزیابی پایداری فرایندهای صنعتی و روشهای تولید انرژی در قیاس با پایداری شهرها مقوله های ساده ای بشمار می آیند، زیرا که یک شهر متشکل از مجموعه ای از نظامهای فیزیکی، تاریخی، اقتصادی و اجتماعی است. بهمین سبب برای ارزیابی پایداری شهری کلاف سردرگمی از انواع پیچیدگیها را می باید شناخت و از یکدیگر جدا کرد. موضوعهای زیر شاخصترین پیچیدگیهایی است که پژوهشهای ناظر بر پایداری شهرها با آن روبرو هستند.

تعاریف مختلف واژه پایداری

رایج ترین مفهوم توسعه پایدار همان است که در کنفرانس سران در شهر ریودوژانیرو به کار گرفته شد. طبق این مفهوم توسعه پایدار توسعه ای است که ضمن آن که به نیازهای کنونی پاسخگوست، تواناییهای نسلهای آینده را برای

پاسخگویی به نیازها و خواسته هایشان به مخاطره نمی اندازد. با این حال "وینتر" مدعی است که اکنون بیش از ۲۰۰ تعریف برای توسعه پایدار وجود دارد.

بدین سان اکنون مفهوم توسعه پایدار آنچنان در معرض تفسیرهای گوناگون قرار گرفته که فقدان چارچوبی محکم و عموم پذیرفتنی از دیدگاههای فلسفی و ماهوی، مشکل اصلی کنونی در این زمینه است.

گستره وسیع موضوع ها

توسعه پایدار نگران تهی شدن کنونی کره زمین از منابع است، لیکن تنها منابع طبیعی نیستند که در مخاطره قرار گرفته اند، بلکه کیفیتهای دیگر نظیر کیفیت چشم اندازها، میراث فرهنگی، و آرامش و توانائی مناطق شهری برای زیست ایمن و سالم نیز در خطر نابودی است.

هدف گذاری برای توسعه پایدار، توجه یکجا به عوامل و مقوله های اجتماعی و اقتصادی همراه با موضوعات مرتبط با محیط زیست طبیعی گریز ناپذیر است، زیرا که شرایط اجتماعی ناپایدار در نهایت می تواند به شرایط ناپایدار محیط زیست منجر شود. نیجکمپ (۹) و پرلز (۱۰) بر این اعتقادند که یک شهر ناپایدار را می توان از افت جمعیتی، افت زیست محیطی، ناکارآمدی نظامهای انرژی رسانی، کاهش فرصتهای اشتغال، دفع و مهاجرت فعالیتهای صنعتی و خدماتی، و عدم تعادل ترکیب اجتماعی - جمعیتی آن تشخیص داد (۱۱) نیز معتقد است که فقر و اختلاف طبقاتی، و از دست دادن فرصتها و بی احترامی و رنجش خاطر، عدم اطمینان به آینده و تنشهای روانی، از هم گسیختگیها و ناهنجاریهایی که مردم یک شهر توانائی تحمل آن را دارند دارای محدوده خاصی است، که گذر از آنها منجر به از بین رفتن رفتارها و هنجارهای درست و روحیه تحمل ناملایمات و بذل رحم و شفقت و هویت جمعی می شود. انجمن بین المللی ابتکارهای محلی محیط زیست (۱۲) تعریفی جدید از توسعه پایدار برای استفاده دولتهای محلی فراهم آورده است. بنابراین تعریف، "توسعه پایدار" خدمات زیست محیطی و اجتماعی و اقتصادی را برای همگان و بدون هرگونه تهدیدی برای ماندگاری و پایداری نظامهای طبیعی، دست ساز، اجتماعی - شهری فراهم می کند. (۱۳)

موضوع های متعامل

هر شهر دامنه وسیعی از موضوعهای مختلف را در برمی گیرد و این موضوعها برحسب ضرورت در تعامل با یکدیگرند. نکته مهم آن که تعامل این موضوعها بایکدیگر از عوامل موثر در پایداری هر شهر بشمار می آیند. تقریب برای همه اقداماتی که بمنظور پیشبرد توسعه پایدار، طراحی و به اجرا گذارده می شوند، عقاید مختلف و تضادهای درونی و برونی متفاوتی پدیدار می شود. برای مثال ممکن است ممنوع کردن تردد وسائط نقلیه در مرکز شهر به منظور کاستن از آلودگی هوا از جنبه پایداری زیست محیطی اقدامی قابل دفاع بحساب آید، لکن همین اقدام به سبب ضربه ای که به کسب و کار مرکز شهر وارد می سازد، دارای آثاری منفی و مضر از دیدگاه پایداری اقتصادی است. یا آن که ممکن است همین اقدام از دیدگاه پایداری اجتماعی نیز فاقد توجه لازم باشد، زیرا که عدم تردد وسائط نقلیه در شب می تواند منجر به احساس عدم امنیت پیادگان شود. جداسازی موضوعها در گزارش "راهبرد استراتژیک لندن ۱۹۹۵" مورد نقدی

جدی قرار گرفته و نمونه ای بارز از شکست درک درست از تعامل در نظام بهم پیوسته فرآیندهای اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی شهر بحساب آمده است (۱۴) برای ارزیابی پایداری شهری، می باید شهر در کلیت آن و یکجا در نظر گرفته شود و همه موضوعها مورد توجه و بررسی قرار گیرند.

پذیرش محلی

ممکن است مسولان اقدامی را در جهت توسعه پایدار بدانند، لکن شهروندان نظری جز این داشته باشند و در واقع پذیرای نظر مسولان نباشند. این نکته به ویژه در جو سیاسی کنونی که به اقتصاد بازار الویت می دهد، واجد اهمیت است. شهر پرتراکم در صورتی پایدار خواهد بود که بتواند شرائط زیست سطح بالائی را برای همه شهروندانش فراهم آورد. براین اساس "برنامه محیط زیست سازمان ملل متحد" توسعه پایدار را با عبارت "بهبود کیفیت زندگی در محدوده توانائی ظرفیت نظام اکوسیستم" تعریف کرده است. تجربه های اخیر امید چندانی برای پذیرش شهر پرتراکم به دست نمی دهد. بررسی انجام شده در کشور نروژ توسط "ناس (۱۵) نشان داده است که توسعه شهری متمرکز، که از جمله مشخصات آن ساخت مساکن کم مساحت و ایجاد محدودیت برای تردد خودروی شخصی است، می تواند از سوی بسیاری از افراد به عنوان سیاستهایی غیرقابل قبول برای محدود کردن آزادی فردی بشمار آید. طرفداران شهر پرتراکم چنین استدلال می کنند که گسترش شمار خانوارهای یکنفره تقاضاهایی را برای مساکن کوچک و پرتراکم و بادسترسی آسان به تسهیلات فراغتی و فرهنگی مرکز شهر بوجود آورده است. باین همه، روندهای اخیر در بریتانیا حاکی از آن است که نسبت مساکن ویلانی استفاده کننده از تسهیلات بانکی از حدود ۳۸ درصد در سال ۱۹۹۲ به حدود ۴۴ درصد در سال ۱۹۹۳ افزایش یافته است. در مقابل، در همین سالها نسبت آپارتمانهای جدید از حدود ۱۴ درصد استفاده کننده از تسهیلات بانکی به حدود ۷ درصد فرو افتاده است (۱۶) از سوی دیگر به سبب تغییر مستمر معیارهای زندگی و سکونت و نیز تغییر انتظارات افراد، مشکل پذیرش محلی پیچیده تر شده است. از اینرو پویائی عوامل و اثر آن برسیاستهای توسعه پایدار از جمله نکاتی است که باید در نظر گرفته شود.

عدالت اجتماعی

همانطور که توسعه برای موردی خاص جنبه ای پایدار و برای موردی دیگر واجد جنبه هائی از ناپایداری است، همانطور هم توسعه می تواند برای بخشی از جمعیت پایداری و برای بخش دیگری ناپایداری بارمغان آورد. برای مثال، ریس (۱۷) نشان داده است که اثر یک مرکز خرید جدید واقع در خارج از شهر می تواند به ضرر طبقه محروم از خودروی شخصی و به نفع طبقه برخوردار و مرفه تر تمام شود، زیرا که افت کمی و کیفی مراکز خرید محلی و عدم قابلیت دسترسی آسان به فرصتهای جدید خرید می تواند منجر به افزایش هزینه و محدودیت حق انتخاب افراد فاقد خودروی شخصی که عموم از طبقه کم درآمد می باشند گردد. استرتون (۱۸) هشدار می دهد که بهم پیوستگیها و تراکم بسیار در شهر می تواند پایانی بر کیفیت برابری در شهرهای استرالیا که در آنها تخصیص اراضی برای دارا و ندار به طور نسبی یکسان است، بحساب آید. استرتون تاکید می کند که اگر دولتهای محلی موفق شوند که تراکم بیشتری را بر شهرهای استرالیا تحمل

کنند، این اقدام تاثیر چندانی بر وضعیت مساکن خانوارهای پردرآمد و متوسط نخواهد گذارد، زیرا که این خانوارها خواهند توانست مساکن ویلائی خود را حفظ کنند. تاثیر مهمتر این اقدام بر وضعیت مسکن کم درآمدترین خانوارها متجلی خواهد شد، زیرا که این خانوارها فضای اختصاصی خود را از دست خواهند داد.

انجمن دوستان زمین (۲۰) بر عدالت اجتماعی به عنوان یکی از چهار اصل توسعه پایدار تاکید می ورزند (۱۹) و بسیاری افراد دیگر نیز از این نظریه طرفداری می کنند. (۲۱) هر چند همه محققان درباره معنی و مفهوم عدالت اجتماعی نظری یکسان ندارند و بحثهای فراوانی در این زمینه در جریان است، لکن عموم معتقدند که عدالت اجتماعی معطوف به سیاستهای توزیعی یا اجرائی است که نهایت جامعه را به سمت نوعی تعادل بین طبقات برخوردار و محروم از مواهب طبیعی سوق می دهد (۲۲) تاکید بر عدالت اجتماعی، به لحاظ مشکلات مخاطره آمیزی که افزایش فاصله بین جمعیت برخوردار و غیربرخوردار از مزیتها، برای پایداری زیست محیطی بوجود می آورد، واجد اهمیت است. اکنون این واقعیتی عریان است که محرومیت و فقر از مهمترین عوامل تخریب محیط زیست و تهی سازی منابع طبیعی اند. (۲۳).

تفاوت بین سطوح توسعه پایدار

پایداری یک شهر در سطوح مختلف - از محدوده یک خیابان تا پهنه یک محله و یا کل شهر - قابل بررسی است. طبق نظر ناس "آثار مصرف منابع و آلودگیهای یک شهر تنها به روستاهای اطراف آن محدود نمی شود، زیرا متابولیسم شهرها به گونه ای است که آثار مهمی را بر محیط زیست جهانی بجای می گذارد (۲۴)" از اینرو ممکن است تضادهائی بین پایداری در سطوح مختلف، یا بین هدفهای راهبردی و محلی وجود داشته باشد. (۲۵) لوینز معتقد است که "هیچ مکانی نباید برپایه مشخصات مطلق آن ارزیابی شود و برای مثال تنها با ضوابط سطح ملی مقایسه گردد، بلکه هر مکان باید در متن شهر مربوط و در ارتباط با گونه های زیستی آن و چگونگی دسترسیهای جمعیت محلی به آنها مورد ارزیابی قرار گیرد." علاوه براین، اقداماتی که برای "پایداری" محلی خاص طراحی و به اجرا گذارده می شود، آثاری منفی در محلی دیگر بجای می گذارد. بنابراین ارزیابیهای ناظر بر پایداری شهری نه تنها باید آثار اقدامات مربوط را بر پهنه شهر و بیشتر از دیدگاههای راهبردی بسنجد، بلکه آثار ناشی از هر اقدام باید در محدوده منطقه و در بعد جهانی نیز سنجیده شود.

پیچیدگی مفهوم شهر پرتراکم

اجرای مفهوم شهر پایدار و پرتراکم از طریق متراکم سازی ساختمانها از جمله مواردی است که برای دستیابی به شهرهای پایدار پیشنهاد شده است. در بخش پیشین به پیچیدگیهای پایداری شهر اشاره شد، بهمین سبب در این بخش تنها به ارائه خلاصه ای از پیچیدگیهای مفهومی شهر پرتراکم اکتفا می شود. در ارتباط با ارزیابی امکان دستیابی به پایداری از طریق متراکم سازی بررسی موارد زیر ضروری است.

گوناگونی چهره های شهر پرتراکم

شهر پرتراکم را می توان به گونه های مختلف تعریف کرد، زیرا که این گونه شهرها پدیده ای متجانس نیستند. برپایی یک شهر پرتراکم می تواند از طریق افزایش تراکم ساختمانی، تغییر در فرم ساخت، و یا از راه افزایش تراکم فعالیتها، عملی گردد. هر کدام از این فرایندها در بر گیرنده تقدم و تاخر نامحدود در مقوله هائی مختلف است. برای مثال (۱) افزایش تراکم می تواند از طریق توسعه مجدد زمینهای شهری موجود، توسعه جدید بر اراضی آزاد، توسعه پیوسته، یا تجدید بنا صورت گیرد (۲) افزایش تراکم فعالیتها می تواند در نتیجه افزایش شمار ساکنان یا شاغلان یا بازدیدکنندگان از یک ناحیه شهری، یا افزایش تردد وسائط نقلیه در مسیرهای خاص و یا در اثر استفاده بیشتر از موجودی اراضی و ساختمانها بوجود آید. علاوه براین، هر یک از گونه های افزایش تراکم ساختمانی دارای ویژگیهای خاص است، به طوری که هر کدام با کاربری، نوع طراحی، و مقیاس اجرایی رابطه ای مستقیم دارد. افزایش تراکم از دیدگاه مقیاس زمانی نیز متفاوت است و می تواند طولانی، یکباره، کوتاه مدت، یا مرحله بندی شده و تدریجی باشد.

افزایش تراکم شهرها توسط هریک از این سیاستها گونه های متفاوتی از شهرهای پرتراکم را به دست می دهد. با این همه نظریه و اندیشه شهر پرتراکم را می توان به صور مختلف عملی ساخت، که در این حالت هر یک از صور آن از دیدگاه معیارهای پایداری که در مبحث قبل به آنها اشاره شد وضعیتی دگرگونه خواهد داشت. برای مثال، فرض غالب براین است که تراکم فعالیتها، در قیاس با افزایش تراکم توسعه شهر آثار منفی بیشتری در پی دارد، به ویژه اگر تراکم فعالیتها منجر به افزایش ترافیک غیر محلی شود. در مقابل بازسازیهایی که بمنظور آباد کردن اراضی متروک و موات انجام می گیرد و یا عملیات عمرانی که در راستای بهسازی و یا جایگزینی ساختمانهای مخروبه و بی قواره بعمل می آید اقداماتی مثبت و پذیرفتنی تلقی می شود. در همین حال مردم در برابر پروژه های خرد مقیاس، تکمیلی، و پروژه هائی که کمتر بجشم می آیند مقاومت منفی کمتر نشان می دهند. بدینسان باید به تنوع و گوناگونی شهر پرتراکم اذعان کرد.

مشخصات مناطق متراکم

ویژگیهای مناطقی که در آنها فرایند افزایش تراکم انجام می گیرد عامل دیگر اثرگذار بر پایداری و افزایش تراکم است. مشخصات هر منطقه دربرگیرنده ویژگیهای اجتماعی و زیست محیطی آن است. برای مثال، توسعه شهری و افزایش تراکم در مناطق واجد اهمیت زیست محیطی می تواند از نظر همین دیدگاه (محیط زیست ناپایدار تلقی شود. در مقابل افزایش تراکم در منطقه ای که دارای اراضی متروک و موات زیاد است می تواند بهبود وضعیت و نیز ارتقاء سطح پایداری اجتماعی و اقتصادی آن را در پی داشته باشد.

مناطق ثروتمند شهر به سبب افت ارزش ملک و مطلوبیتهای محلی بیشترین زیانها را از انجام اقدامات توسعه ای و افزایش تراکم متحمل می شوند و از اینرو بیشترین مقاومت را در برابر سیاستهای افزایش تراکم از خود نشان می دهند. برپایه نظرسنجی که در شهر پرت استرالیا انجام گرفت ثابت شد که به تناسب نزدیکی به مرکز شهر، تایید ساکنان در مورد

اقدامات توسعه ای پرتراکم نیز افزایش می یابد. هم چنین نظرسنجی نشان داد که نظر ساکنان جوانتر درمورد اقدامات یادشده مثبت تر است. به سخن دیگر، نظرات ابراز شده در این نظرسنجی حاکی از تنوع رفتارها در برابر افزایش تراکم شهری است. براین اساس محققان نظرسنجی بالا اعلام داشته اند که در محدوده های مکانی مناسب و دربین گروههایی خاص، اندیشه توسعه مبتنی بر تراکم بیشتر، می تواند باقبال و پذیرش مردمی مواجه شود.

حد و مرز افزایش تراکم

همواره این امکان وجود دارد که گونه مشخصی از اقدامات توسعه ای یا محل اجرای آن از پایداری لازم برخوردار باشد، لکن باید توجه کرد که این مقوله بدون حد و مرز نیست. " راهبردهای توسعه پایدار" در بریتانیا به برنامه ریزان شهری هشدار می دهد که تعیین حد و مرزی برای انجام اقدامات توسعه در مناطق ساخته شده برای پرهیز از بمخاطره انداختن مطلوبیتهای محلی امری ضروری است، بدینسان حدی از اقدامات توسعه ای در جهت افزایش تراکم را می توان پایدار و تجاوز از آن حد را ناپایدار تلقی کرد. بااین حال میتوان با اتخاذ تدابیری آستانه پذیرش عمومی یا پایداری را بمنظور جذب بیشتر اقدامات توسعه ای به سطحی بالاتر ارتقاء داد. برای مثال ممکن است افزایش تراکم واحدهای مسکونی در منطقه ای خاص فشاری ناپذیرفتنی به شبکه های تامین برق، آب، گاز یا فاضلاب منطقه وارد سازد، لکن چنانچه تکنولوژیهای پیشرفته تر برای افزایش ظرفیت شبکه های یاد شده به کارگرفته شود، همواره این امکان وجود دارد که بتوان اجرای اقدامات توسعه ای بیشتری را پیگیری کرد. بنابراین افزایش تراکم فرایندی پویاست، لکن شناخت درست حد و مرز و آستانه های آن برای پایداری شهرهای پرتراکم بسیار مهم است.

عوامل برون زا

عوامل برون زا نیز برپایداری شهرهای پرتراکم تاثیر می گذارند. اثرات این عوامل بدین سبب برون زا می باشند که علاوه برتراکم، در شکل گیری دامنه وسیعی از اقدامات توسعه ای شهر نیز موثرند. برای مثال سیاستگذاریها و مدیریت شهری می توانند در شکل گیری شهرهای پرتراکم موثر واقع شوند. نظام مدیریت می تواند در حل و فصل ناسازگاریها و مغایرتهای ذاتی اقدامات توسعه ای در جهت افزایش تراکم نقشی فعال ایفاکند، یا آن که مقامات محلی می توانند با ارتقاء سطح کیفیت فضاهای عمومی و دسترسی به فضاهای آزاد موجود، زمینه را برای پذیرش توسعه فضاهای باز دیگر فراهم آورند. نیروها و فرایندهای متعدد دیگری نیز وجود دارند که می توانند در امکانپذیری و پایداری شهرهای پرتراکم موثر واقع شوند:

کاهش فعالیت صنایع کارخانه ای.

حومه گرایی در مقابل تمرکززادگی.

فعاليتها و مکانهای جدید اقتصادی.

تغییرات تکنولوژیک.

روندهای اجتماعی و شیوه های زندگی.

در بررسیهایی که از پایداری یک شهر پرتراکم به عمل می آید، شناخت درست و ارزیابی عوامل برون زا، از اهمیت بسیار برخوردار است.

تحقیقات شهر پرتراکم:

چنان که در مقدمه اشاره شد، انجام تحقیقات درباره سه مقوله مختلف و مرتبط باشهرهای پرتراکم ضروری است. این سه عبارتند از ۱) نیاز به آزمون ادعای پایداری در مورد اندیشه شهر پرتراکم، ۲) آزمون امکانپذیری و پذیرش اجتماعی اندیشه شهر پرتراکم و ۳) ایجاد ابزار لازم برای حصول اطمینان از اجرای موفق شهر پرتراکم. تاکنون تحقیقات گسترده ای در این زمینه ها انجام گرفته و تحقیقات دیگری نیز در دست انجام است. خلاصه ای از نتایج بدست آمده از این تحقیقات در ادامه این مقاله آمده است. تردیدی نیست که قبل از هرگونه اظهارنظر قطعی در مورد شهر پرتراکم، پاسخگوئی به سوالات پیچیده ای که در بالا مطرح شد ضروری است.

آزمون ادعای پایداری:

توجه و علاقمندی به توسعه پایدار ابعادی بسیار گسترده پیدا کرده است به طوری که طرفداران پژوهش و تحقیق در باب آن، طیف وسیعی از موسسات آموزشی، دولتهای سطوح ملی و محلی، نهادهای سیاسی سطوح بین المللی، سازمانهای جهانی، موسسات تحقیقاتی، و جوامع محلی را در برمی گیرد.

هرچند بخش بزرگی از تحقیقاتی که درباره توسعه پایدار انجام می گیرد، رابطه مستقیمی با موضوع شهر پرتراکم ندارد، لکن نتایج برخی از این تحقیقات دربرگیرنده آثاری ضمنی برای اندیشه شهر پرتراکم است. موضوعات مورد بررسی از طیفی بسیار گسترده برخوردارند و شامل مواردی از قبیل: پایداری در سطوح جهانی، اکولوژی، سببسازی اقتصاد و فعالیتهای تجاری، کشاورزی و جنگلداری پایدار، جهانگردی پایدار، سببسازی قوانین زیست محیطی، پایداری در صنایع انرژی، و موضوعات ناظر بر اقتصاد سیاسی می گردد. گرچه ممکن است در نگاه اول بین این گونه تحقیقات و اندیشه شهر پرتراکم رابطه نزدیکی دیده و احساس نشود، لکن به سبب آثاری که فرمهای شهری بر موضوعات تحقیقاتی یاد شده بجای می گذارند و در عین حال به لحاظ کمکی که این تحقیقات به شفاف سازی اندیشه شهر پرتراکم می کنند، توجه به نتایج آنها واجد اهمیت است.

از سوی دیگر برخی مطالعات در دست انجام درباره توسعه پایدار رابطه ای نزدیکتر با مسائل شهری دارند. در این مطالعات مسائلی از قبیل: توسعه پایدار از طریق برنامه ریزی کاربری زمین، ساختمانهای پایدار، انرژی و فرمهای شهری، حمل و نقل پایدار، پراکنش آلودگیها و فرمهای شهری، و البته تراکم در دستیابی به پایداری، مطرح است. اغلب مطالعات یادشده همچنان در مرحله نظری قرار دارند و اثبات آنها نیازمند انجام مطالعات کاربردی و آزمونهای میدانی بیشتر است، اما اغلب مطالعات کاربردی مسائل مرتبط را به صورت تک بعدی مطرح می کنند و تنها به یکی از ادعاهای ناظر بر شهرهای پرتراکم می پردازند. از این دسته از مطالعات می توان به تحقیقات "نیومن" و "کن ورثی" در سال ۱۹۸۹ درباره کاهش تقاضای سفر و تحقیقات اون (۲۷) در سال ۱۹۹۲ درباره استفاده کارآمد از انرژی اشاره کرد.

مشکل این گونه تحقیقات نادیده گرفتن سازگارهای موضوع مورد مطالعه با عوامل دیگر است. برای ارزیابی درست، عوامل باید یک جا در نظر گرفته شوند و در این ارتباط سهم نسبی هر کدام مشخص شود. انجام این کار مستلزم تعیین اهمیت نسبی هر یک از عوامل مورد بررسی است.

هنوز درباره شهر پرتراکم نظرات متفاوت و بعض متضادی وجود دارد و در فعالیتهای تحقیقاتی هم برای معانی و تعاریف مرتبط با شهرهای پرتراکم اتفاق نظر لازم بوجود نیامده است. بهمین سبب در حال حاضر انجام مقایسه تطبیقی بین مطالعات در دسترس کاری بس مشکل است. برای مثال، هنوز تفاهم فنی و حرفه ای لازم برای اندازه گیری تراکم فراهم نشده است. بنظر "لاک" (۲۸) بدون فراهم آمدن زبانی مشترک، تشخیص مولفه های مورد نیاز برای حصول موفقیت در فعالیتهای ناظر برافزایش تراکم و یافتن راهکارهایی که باید پیگیری شوند امری بسیار مشکل است. اکنون وقت آن رسیده که رویکردی جامع و علمی برای ارزیابی مطالعات پراکنده ای که در زمینه تراکم و شهر پایدار انجام می گیرد تدوین شود، زیرا تنها از این طریق می توان به نظری متعادل و علمی در مورد پایداری یا عدم پایداری شهر پرتراکم دست یافت. با توجه به نکات بالا است که هنوز تحقیقات کاربردی و آزمونی نتوانسته اند پایداری یا ناپایداری شهر پرتراکم را بدون چون و چرا به اثبات برسانند و بهمین سبب نیز اختلاف نظر شدید بین طرفداران و مخالفان این اندیشه همچنان ادامه دارد، و انجام تحقیقات بیشتر در این مبحث ضروری است.

جمع بندی و نتیجه گیری

شهر پدیده ای چندبعدی، پیچیده و پویاست و برنامه ریزی دقیق و کامل برای تمام عناصر آن امری دشوار است. بر همین اساس، به عنوان مصرف کننده و توزیع کننده اصلی کالاها و خدمات، کانون توجه بحث پایداری شده اند. توسعه پایدار بیش از هر معیاری بر معیارهای کیفی و انسانی تأکید می کند؛ بنابراین به منظور دستیابی به یک وضعیت پایدار واقعی در شهرها، تدوین سیاست هایی جهت حصول به شهرهای پایدار ضروری است.

علی رغم اهمیت جنبه های اقتصادی توسعه، به نظر می رسد که توسعه چیزی بیش از رشد اقتصادی است. گذشته از بهبود سطح مادی زندگی، عدالت اجتماعی و ارزش ها و سنت های بومی را نیز در بر می گیرد. لذا توسعه را می توان به معنای ارتقاء مستمر جامعه و نظام اجتماعی به سوی زندگی بهتر دانست؛ به عبارت دیگر توسعه فرایندی است که شرایط زندگی نامطلوب را به مطلوب تبدیل می کنند. برای سنجش این مقوله از پرسشنامه توسعه پایدار شهری استفاده کنید.

توسعه پایدار شهری به عنوان بخش مهمی از توسعه پایدار بر پایه استفاده بهینه و مناسب از منابع طبیعی استوار است. توسعه شهری به عنوان جزئی از سیاست های توسعه ملی در راستای دستیابی به رشد اقتصادی و تأمین عدالت اجتماعی حرکت می کند. توسعه پایدار شهری، شهری را متبلور می سازد. دارای چارچوب ارزشی و اخلاقی است. با استفاده از منابع مالی، طبیعی و سرمایه اجتماعی، رفاه اجتماعی و آسایش اجتماعی در روند توسعه پایدار شهری را فراهم می کند.

منابع و مآخذ

- ابراهیم‌زاده، عیسی، و اسفندیاری مهنی، حمیده. (۱۳۹۷). بررسی نقش پیاده راه‌های شهری در توسعه گردشگری پایدار مطالعه موردی؛ خیابان ۱۵ خرداد شهر تهران. گردشگری شهری، ۵(۳)، ۱۴۲-۱۳۱.
- ابرقویی فرد، حمیده، منصوری، سید امیر، و مطلبی، قاسم. (۱۴۰۱). مروری روایی بر نظریه‌های مرتبط با مفهوم فضای عمومی در شهر. باغ نظر، ۱۹(۱۱۶)، ۸۵-۱۰۲.
- اسکندری ثانی، محمد، مرادی، محمود، و ابراهیمی، افسانه. (۱۳۹۸). بررسی عوامل مؤثر بر حمل‌ونقل پایدار شهری بر پایه نظریه اقتصاد سبز مورد مطالعه: شهر بیرجند. فصلنامه علمی و پژوهشی پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۰(۳۷)، ۲۴-۱۳.
- اطمینانی قصرالدشتی، رؤیا، سقا پور، طیه، و سلطانی، علی. (۱۳۹۰). امکان‌سنجی تبدیل خیابان بدون خودرو در شهر شیراز. پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۲(۶)، ۸۷-۱۰۰.
- امیریان سهراب، شاهینی فر مصطفی. (۱۳۹۸). رابطه الگوی کاربری اراضی با شاخص‌های مؤثر بر پایداری حمل‌ونقل شهری؛ مطالعه موردی شهر کرمانشاه. فصلنامه تحقیقات جغرافیایی؛ ۳۴(۳): ۴۴۴-۴۳۷.
- براری، معصومه، رضویان، محمدتقی، و توکلی نیا، جمیله. (۱۳۹۷). ارزیابی شاخص‌های پایداری حمل‌ونقل شهری با رویکرد اقتصاد سبز. مطالعه موردی: شهر ساری. آمایش جغرافیایی فضا، ۸(۳۰)، ۱۰۴-۱۲۰.
- پرتانیان. ندا (۱۳۹۹). امکان‌سنجی برنامه‌ریزی خیابان کامل بر پایه تحلیل شاخص‌های MMLoS، نمونه موردی: خیابان بیهق سبزوار (پایان‌نامه کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری) دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی، ایران.